

VEILEDER

Kulturminner i kommunen Kulturminneplan

Tittel:
Kulturminner i kommunen
Kulturminneplaner

© Riksantikvaren november 2013
www.ra.no

ISBN 978-82- 7574082-1 (PDF)

Design: Riksantikvaren

Framsidebilder: Færder fystasjon. Steingjerde og sel, Valdres. Melkerampe i Selbu. Ålesund.
Alle foto Riksantikvaren

FORORD

Kulturminner er spor etter menneskers liv og virke og kan være alt fra et historisk bygningsmiljø til et arkeologisk funnsted. Å videreføre kulturarven er en investering for framtiden og kan brukes som grunnlag for næringsutvikling, kunnskap og opplevelse i lokalsamfunnene og bidra til å skape attraktive byer og bygder.

Alle kulturminner forvaltes lokalt og tas vare på av eiere og brukere gjennom vedlikehold og skjøtsel. God forvaltning krever kunnskap både om kulturminnene og lokalhistorien og om hva som skal til for å ta vare på disse verdiene. Kommunen er svært viktig som forvalter av kulturminner og kulturmiljøer, ikke minst i den daglige virksomheten innenfor mange sektorer. De bør være forbilde for god forvaltning, og har kommunen særlig mulighet til dette gjennom sitt ansvar for byggesaker og arealplaner.

Mange kommuner ønsker å ta et bevisst planmessig grep om forvaltningen av sine kulturminner og kulturmiljøer. En kommunedelplan for kulturminner vil sette temaet på den politiske dagsorden og innarbeide det i store deler av kommunens virksomhet.

Kulturminneplanveilederen er et bidrag til kommunenes arbeid med kommunedelplaner for kulturminner og kulturmiljøer. Målgruppen er kommuner som skal i gang med, eller har begynt arbeidet.

Med denne veilederen håper jeg kommunen kan få inspirasjon og hjelp til å lage gode kulturminneplaner, for å kunne forvalte og formidle de ulike sporene som finnes fra tidligere tider i kommunen.

Lykke til med arbeidet!

Jørn Holme
riksantikvar

INNHold

1. Innledning	5
1.1 Hvorfor kommunedelplan for kulturminner?	5
1.2 Kunnskap ligger til grunn for konsekvensutredninger	5
1.3 Rammene for en kommunedelplan	5
2. Planprosess	6
2.1 Planstrategi	6
2.2 Planprogram	6
2.3 Hva bør inngå i en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer	8
2.4 Avgrensing av planarbeidet	8
2.5 Medvirkning i planlegging	9
2.6 Hvordan organisere planarbeidet?	11
2.7 Prosjektledelse	12
3. Utarbeidelse av planen	13
3.1 Kunnskapsgrunnlaget for kommunedelplanen	14
3.1.1 Eksempler på kilder til registreringer av kulturminner	14
3.1.2 Egne befaringer/kommunens egne registreringer under planarbeidet	14
3.2. Avgrense kulturmiljø	15
3.2.1 Hvordan avgrense et kulturmiljø? Et eksempel fra Elverum	16
3.2.2 Verktøy for analyse av landskap og kulturminner	18
3.3 Verdisetting	18
3.3.1 Hvilke verdier kan vi knytte til kulturminnet?	18
3.3.2 Hvilke egenskaper kan bidra til å kjennetegne kulturminnet?	18
3.3.3 Hva kjennetegner kulturminnet sammenlignet med andre kulturminner?	18
3.4 Verdivekting	18
3.4.1 Hvilke kriterier har vi lagt vekt på?	19
4. Handlingsdelen i kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer	21
5. Høring	22
6. Oppfølging med juridisk bindende plan	22
7. Aktiv bruk og formidling av kulturminneplanen	22
8. Eksempler	22
Referanser	23
Vedlegg	23

1. INNLEDNING

Alle har et felles ansvar for å ta vare på kulturminner, kulturmiljøer og landskap for kommende generasjoner. Den offentlige forvaltningen har et særskilt ansvar for å sikre at de nasjonale målene for kulturminneforvaltningen oppfylles. Gjennom bruk av plan- og bygningsloven blir kommunene helt sentrale i dette arbeidet.

Det er en forventning fra Regjeringen at kommunene registrerer og verdsetter kulturminner og kulturmiljøer som har lokal verdi og innarbeider disse i planer etter plan- og bygningsloven. Fylkeskommunene og Sametinget som regionale kulturminnemyndigheter bistår med veiledning. En kommunedelplan for kulturminner vil være et godt verktøy og gi et solid grunnlag for arbeidet.

1.1 HVORFOR KOMMUNEDELPLAN FOR KULTURMINNER?

En kommunedelplan for kulturminner vil sette kulturminner og kulturmiljø på den politiske dagsorden og bør bli innarbeidet i større deler av kommunens virksomhet, fra plan- og byggesak, til eiendomsforvaltning, skole og undervisning, næring, samferdsel m.m.

En god plan er resultat av en god prosess som blir fulgt opp av handling i etterkant. Dette kan være krevende, men også nyttig. Et godt resultat vil gi kommunen økt kunnskap om lokalhistorien og avklare hvilke kulturminner som skal tas vare på, hvorfor og hvordan.

Kommunen har gjennom bevisst bruk

av plan- og bygningsloven en enestående mulighet til å forvalte ressursene i kommunen til beste for alle. Et samarbeid med alle parter og aktører på et tidlig stadium i planarbeidet vil legge grunnlaget for en god plan. Samtidig vil mulige konflikter mellom ulike interesser tidlig komme til syne og alternative løsninger kan utredes.

1.2 KUNNSKAP LIGGER TIL GRUNN FOR KONSEKVENsutREDNINGER

Alle kommuner skal gjennomføre konsekvensutredninger for sine kommunepaner. En kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer vil i stor grad være kunnskapsgrunnlaget for en slik konsekvensutredning. Å sikre et godt grunnlag og en egen politikk for kommunens kulturminner og kulturmiljøer vil være besparende også i forhold til annet planarbeid.

Det finnes ingen fasit for hvordan hver enkelt kommune organiserer eller utformer planene sine, men utgangspunktet må være kommunenes egne behov og forutsetninger.

Denne veilederen skal være et redskap for å motivere, inspirere og hjelpe kommunene med planarbeidet slik at de kan få et godt styringsverktøy i utformingen av sin egen kulturminnepolitikk.

1.3 RAMMENE FOR EN KOMMUNEDELPLAN

Det kan utarbeides kommunedelplan for alle tema eller virksomhetsområder/sectorer, (for eksempel kulturminner, landbruk eller friluftsliv), der det er hensiktsmessig (plan- og bygningsloven § 11). Det kan

også utarbeides kommunedelplaner for arealbruk. Det er kommunestyret som avgjør om det skal settes i gang arbeid med en kommunedelplan.

All kommunal sektorplanlegging bør være forankret i kommuneplanens samfunnsdel, slik at kommunedelplaner utarbeides på grunnlag av denne. Kommuneplanens samfunnsdel skal samordne sektorenes planer. Den skal gi retningslinjer for gjennomføring av mål og strategier, både i den kommunale virksomheten og ved medvirkning fra andre offentlige organer og private. Kommuneplanens samfunnsdel vil være en viktig arena for samordning mellom den enkelte sektors utfordringer og prioriteringer og kommunens samlede utvikling.

Kommunedelplaner skal også ha en egen handlingsdel med tiltak for gjennomføringen av planens målsettinger innenfor kommuneplanperioden på fire år. Videre forutsetter bestemmelsen en årlig rullering og eventuell revisjon i sammenheng med den årlige rulleringen av handlingsprogrammet og arbeidet med økonomiplanen.

I denne veilederen har vi lagt mest vekt på tema som er særpreget for en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer, som hvordan skaffe seg et godt kunnskapsgrunnlag, avgrense kulturmiljøer, beskrive verdiene til kulturminnene og vekke disse verdiene. En del av de andre fasene i planprosessen som er mer felles for alle typer tematiske kommunedelplaner, har vi lagt mindre vekt på.

En kommunedelplan er en plan for bestemte områder, temaer eller virksomhetsområder

2. PLANPROSESS

Kommunene har et selvstendig ansvar for å ivareta sine kulturminner i den daglige forvaltningen. For å gjøre dette på en best mulig måte trenger kommunene en plan som viser hvilke kulturminner som finnes, hvilke som bør prioriteres og hvilke virkemidler som bør settes inn. I den daglige forvaltningen er det kommuneadministrasjonen som best merker behovet for en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer. Det kan gjelde de som jobber med plan- og byggesaker, landbrukssaker, miljøspørsmål eller ansatte i kultursektoren med spesielt ansvar for kulturminner i kommunen. Andre som kan etterspørre en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer er lokalpolitikere, historielag, Fortidsminneforeningen, velforeninger eller andre grupper og enkeltpersoner.

Når det er vedtatt å utarbeide en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer må kommunen sette av midler i kommunebudsjettet og eventuelt søke om eksterne midler til selve utarbeidelsen av planen. Det kan være nyttig å sjekke om fylkeskommunen har en egen satsing på kommuner, og eventuelt kan bidra med midler eller faglig hjelp. Riksantikvaren vil også kunne støtte utarbeidelse av planer.

2.1 PLANSTRATEGI

Alle kommuner skal i løpet av det første året etter kommunevalget vedta en strategi for planarbeidet i kommunen i kommende periode. Kommunens planstrategi er et hjelpemiddel for kommunen til å fastlegge det videre planarbeidet. Den kommunale planstrategien skal redegjøre for kommunens strategiske valg knyttet til lokal samfunnsutvikling. Det gjelder både langsiktig arealbruk, miljøutfordringer, sektorenes virksomhet og en vurdering av kommunenes planbehov i valgperioden.

I lovkommentaren til plan- og bygningsloven står det blant annet følgende om planstrategi:

Beskrivelsen av miljøutfordringene skal vise hva som er status og hva som er utviklingen de siste 4 år og drøfte kommunens

miljøutfordringer i dette perspektivet. Beskrivelsen skal gi en omtale av utslipp av klimagasser, støy, lokal forurensing, avfall, energiforbruk, biologisk mangfold, kultur og kulturminner.

Det er viktig å få arbeidet med en plan for kulturminner og kulturmiljøer i kommunen forankret i planstrategien. Uavhengig av hvilket kunnskapsgrunnlag kommunen har, vil en gjennomgang av eldre planer og kvaliteten på datagrunnlaget måtte gjøres i forbindelse med planstrategiarbeidet. Behov for endringer i eldre planer, utarbeidelse av nye, tilføring av kompetanse og oppdatering av kunnskapsgrunnlaget bør det derfor redegjøres for i planstrategien.

Miljøverndepartementet har laget en **veileder om kommunal planstrategi**.

Kommunenes interesseorganisasjon har gitt ut et **inspirasjonshefte** om det samme tema.

Miljøverndepartementets lovkommentar tar også for seg **kommunal planstrategi**.

Det er gitt føringer for hvilke **nasjonale forventninger** regjeringen har til kommunene. Her er det blant annet en forventning om at kommunene skal registrere verneverdige kulturminner og utarbeide kommunedelplaner for kulturminner og kulturmiljøer.

2.2 PLANPROGRAM

Gjennom arbeidet med planprogrammet skal det avklares hvordan en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer skal innrettes, samt omfang og innhold i planen. Arbeidet med planprogrammet bør være en prosess der kommunen kommer fram til hva som er de viktigste problemstillingene knyttet til kulturminner og kulturmiljøer og hva som skal være målet med planarbeidet. Kravet om planprogram gjelder for alle regionale planer og kommuneplaner.

Det er forslagsstiller som har ansvaret for å utarbeide forslag til planprogram, mens det er ansvarlig myndighet som skal fastsette programmet. For kommunedelplaner

etter plan- og bygningsloven vil kommunen normalt være både forslagsstiller og ansvarlig myndighet.

Planprogrammet er et fleksibelt verktøy for den tidlige fasen av planarbeidet og skal tilpasses den konkrete plansituasjonen og planbehovet. Som et minimum skal planprogrammet gjøre rede for formålet med planarbeidet, planprosessen og medvirkning. Hvem som skal utføre planarbeidet og framdriftsplan for arbeidet bør også inngå.

Det er viktig at forslag til planprogram gis en tydelig utforming før det legges ut til høring og offentlig ettersyn. Det forutsettes at planprogrammet inneholder nødvendig informasjon og er av en slik kvalitet at det gir grunnlag for medvirkning og relevante innspill fra berørte myndigheter og andre med interesse i planarbeidet. Det er derfor nødvendig med en åpen prosess for å komme fram til et godt planprogram. For berørte myndigheter skal planprogrammet også danne grunnlag for disse myndighetenes vurdering av om planen kan komme i konflikt med nasjonale eller viktige regionale interesser. Kontakt med regional kulturminneforvaltning og interessegrupper som Fortidsminneforeningen og historielag bør etableres som en del av arbeidet med planprogrammet.

Planprogrammet bør, så langt kommunen har kunnskap, kort beskrive kulturhistorien til kommunen, de kulturminnene og kulturmiljøene som en ønsker skal omfattes av planen, og hvilken verdi de har. Planprogrammet skal avklare hva som skal hentes inn av ny informasjon. Føringene for den ferdige planen fastsettes i planprogrammet. Det bør derfor legges arbeid i å få et godt planprogram som så nøyaktig som mulig fastslår omfanget av planen og hvordan informasjonen skal samles inn.

Planprogrammet bør vise til relevante nasjonale mål for kulturminner og kulturmiljøer. Videre bør den vise til regionale og kommunale mål og planer for temaet. Nasjonale miljømål blir gitt hvert år i Proposisjon til Stortinget 1 S. De nasjonale miljømålene finnes på **Miljøstatus**.

Noen nasjonale miljømål for kulturminner og kulturmiljøer:

1. Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer skal ikke overstige 0,5 prosent innen år 2020.
2. For automatisk fredete arkeologiske kulturminner skal det årlige tapet ikke overstige 0,5 prosent innen 2020.
3. Et representativt utvalg kulturminner og kulturmiljøer skal være vedtaksfremmet innen 2020.
4. Fredete bygninger, anlegg og fartøy skal ha ordinært vedlikeholds nivå innen 2020. Et representativt utvalg automatisk fredete arkeologiske kulturminner skal være sikret innen 2020.
5. Planlegging i kommuner, fylker og regioner skal medvirke til å hindre uønsket nedbygging av matjord og ivareta viktige kulturminner.

Urnes stavkyrkje. Foto Jiri Havran, Riksantikvaren.

Kommunen kan ha mål knyttet til kulturminner og kulturmiljøer i kommuneplanen og i tematiske kommunedelplaner. Det kan også finnes regionale planer for kulturminner og kulturmiljøer, utarbeidet av fylkeskommunen, der det er relevante mål.

Planprogrammet må utformes på en slik måte at det i etterkant kan tas stilling til om gjennomført planarbeid, herunder

utredninger, er utført i samsvar med planprogrammet.

Forslag til planprogram skal normalt foreligge når oppstart av planarbeidet varsles. Planprogrammet skal sendes på høring og legges ut til offentlig ettersyn samtidig med varslingen. Høringsfrist for forslag til planprogram er minimum seks uker.

Gjennom høringen av planprogrammet

skal berørte regionale og statlige myndigheter varsle planmyndigheten dersom de mener at planen kan komme i konflikt med nasjonale eller viktige regionale hensyn. Dette skal da framgå av deres uttalelser til forslaget til planprogram. Det vil da på et tidlig tidspunkt i planprosessen kunne tas hensyn til uttalelsene både når det gjelder spørsmålet om planforslaget bør fremmes, hva som i tilfelle bør utredes og hvilke avbøtende tiltak som bør vurderes.

Det fastsatte planprogrammet bør inneholde:

- formålet med planarbeidet og hva som skal utredes i planen
- eksisterende mål, nasjonale, regionale og lokale for kulturminner og kulturmiljø
- utviklingstrekk i kommunen
- statusbeskrivelse basert på eksisterende informasjon (kjente kulturminner og kulturmiljøer og deres kvaliteter)
- vurdering av behovet for ny kunnskap og en plan for hva slags kunnskap som skal hentes inn og hvordan
- rammer for planarbeidet; lovverk og lovhjemmel for kulturminneplanen, overordnede planer og retningslinjer
- beskrivelse av planprosessen
- hvem som skal utføre planarbeidet
- plan for medvirkning og framdrift

2.3 HVA BØR INNGÅ I EN KOMMUNEDELPLAN FOR KULTURMINNER OG KULTURMILJØER?

Innholdet i en kommunedelplan må tilpasses det tiltenkte bruksområdet for planen. Kommunen kan velge å lage et plandokument som kun er myntet på saksbehandlere i kommunen. Da kan det være tilstrekkelig med et kart over de viktigste kulturminnene og en tekst med forslag til forvaltning/skjøtsel av disse, inkludert retningslinjer og en plan for hvordan hensynet til disse kulturminnene skal integreres i øvrig kommunal planlegging og virksomhet. Men i de fleste tilfeller vil målet med en kommunedelplan være videre og også inkludere for eksempel formidling til kommunens innbyggere. En kommunedelplan skal også ha en handlingsdel. En oversikt over de ulike nivåene innen kulturminneforvaltningen og ansvarsfordelingen mellom disse, samt en innføring i de aktuelle lovverkene bør også med. En slik plan må anses som en minimumsløsning.

De viktigste elementene i en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer er:

- Beskrivelse av og kart over de viktigste kulturminnene i kommunen
- Forslag til forvaltning og skjøtsel av disse kulturminnene
- Plan for hvordan hensynet til kulturminnene skal integreres i øvrig kommunal planlegging og virksomhet
- Handlingsdel

De fleste kommunedelplaner for kulturminner og kulturmiljøer har også en kort oversikt over kommunens historie og de ulike typer kulturminner som finnes innenfor byen eller bygdas grenser. Bærum kommune har for eksempel valgt å dele kulturminnetemaene inn slik:

- Vår eldste historie
- Kirker, kirkegårder og kirkesteder
- Landbruk
- Samferdsel
- By og tettsteder
- Forsvar og krigsminner
- Næring, industri og vassdrag
- Samfunnsinstitusjoner
- Ferie og fritid
- Boliger
- Parker og hager
- Nyere arkitektur

Det er en rekke forskjellige typer kulturminner og kulturmiljøer som kan være aktuelle å ta med i en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer. Her må det gjøres en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Eksempler på viktige typer er:

- kjente automatisk fredete kulturminner på land og under vann
- områder med høyt potensial for funn av automatisk fredete kulturminner på land og under vann
- byggverk, anlegg, områder og kulturmiljø fredet eller foreslått fredet etter kulturminneloven
- områder regulert til spesialområde bevaring, eller hensynssone c) vern av kulturmiljø etter plan- og bygningsloven
- områder som er båndlagt til kulturmiljø- eller landskapsformål eller gitt hensynssone c) vern av kulturmiljø eller landskap i eksisterende kommuneplan

- kulturminner og områder som inngår i tematiske eller fylkesvise verneplaner
- kulturminner og områder som inngår i nasjonale registreringer av verneverdige områder
- områder eller tema som er omfattet av rikspolitiske retningslinjer
- kulturminner registrert i SEFRÅK (register over alle hus eldre enn 1900) etter en konkret vurdering

Det finnes også gjenstander som kan være kulturminner. De kalles ofte for løse kulturminner. Lokalmuseer kan ha samlinger som omfatter slike gjenstander. I kommunen kan det også være steder som det er knyttet tro eller tradisjon til. Dette kan kalles immaterielle kulturminner. I områder med samisk bruk vil steder det knytter seg samisk tro eller tradisjon til være automatisk fredet hvis det kan dokumenteres at tradisjonen er eldre enn 100 år. Det er ikke så vanlig å ta med løse kulturminner og immaterielle kulturminner i en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer, men kommunen kan velge å gjøre dette. Dette vil avhenge av hva en ønsker å prioritere i planarbeidet, og hva som er viktige i kommunen. Eksempler på immaterielle kulturminner er stedsnavn, steder det knyttes spesiell tro og tradisjon, eller som har vært arena for spesielle hendelser, som for eksempel galgebakker eller Olavskilder.

2.4 AVGRENSING AV PLANARBEIDET

Det er viktig å synliggjøre i planen hva som ikke er med. Det er ingen kommuner som har fullstendig oversikt over og gjort verdivurderinger av alle kulturminnene. En er nødt til å ta utgangspunkt i den kunnskapen en har på et gitt tidspunkt, og heller beskrive i handlingsdelen et videre opplegg for de kulturminnetypene eller områdene som er mangelfullt registrert.

2.5 MEDVIRKNING I PLANLEGGING

Det finnes både generelle krav til medvirkning i planlegging, og mer spesifikke regler i forhold til bestemte plantyper og lovverk. Her vil vi vise til:

Forvaltningsloven § 11

– om veiledningsplikt

Forvaltningsorganene har en alminnelig veiledningsplikt for å gi parter og andre interesserte adgang til å vareta sitt tarv

Kommuneloven § 4

– kommuner og fylkeskommuner skal drive aktiv informasjon om sin virksomhet

Plan- og bygningsloven kap. 1

- § 1-1 Lovens formål

(...)Planlegging og vedtak skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter. Det

skal legges vekt på langsiktige løsninger, og konsekvenser for miljø og samfunn skal beskrives. Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak. Det samme gjelder hensynet til barn og unges oppvekstvilkår og estetisk utforming av omgivelsene.

Plan- og bygningsloven kap. 5

– § 5-1 Medvirkning

Enhver som fremmer planforslag, skal legge til rette for medvirkning

Miljøinformasjonsloven § 20

– retten til å delta i beslutningsprosesser knyttet til utformingen av regelverk, planer og programmer

Offentlige myndigheter skal i forbindelse med arbeidet med utformingen av regelverk, planer og programmer som kan ha

betydning for miljøet, gi allmennheten mulighet til å komme med innspill. Dette skal gjøres på stadier og med tidsrammer som sikrer reell mulighet til å påvirke beslutningene. Allmennheten skal i denne forbindelse gis nødvendig informasjon.

Den europeiske landskapskonvensjonen

er særlig aktuell for kommunene. Konvensjonen trådte i kraft i 2004 og angår alt landskap – fra bylandskap til kyst- og fjellandskap. Landskapet er ifølge konvensjonen både en verdi som skal forvaltes, og en ressurs som kan utvikles og gi grunnlag for ny verdiskaping. Landskapet er å betrakte som et fellesgode, og som alle skal ha lik tilgang til. Folkelig engasjement og medvirkning spiller en viktig rolle for forvaltningen av landskapet.

MEDVIRKNING KAN GRADERES I FØLGENDE FEM KATEGORIER:

Offentlighet: En planprosess som forholder seg til lovens minimumskrav, ved at planen blir annonsert ved oppstart, høring og vedtak, og blir lagt ut til offentlig ettersyn.

Informasjon: En planprosess der planmyndigheten legger opp til et aktivt informasjonsopplegg med vekt på å informere og innhente informasjon. Det kan informeres gjennom pressemeldinger, brosjyrer og info-kampanjer. Det kan også brukes planutstillinger, og møter der planforslag legges fram og forklares. Spørreundersøkelser og intervjuer kan brukes for å innhente informasjon.

Diskusjon: Her legges det opp til aktiv samråd med berørte parter der planleggerne vektlegger å få informasjon og synspunkter fra de berørte. En ønsker debatt for å få inn nye synspunkter eller avdekke konflikter. Det legges opp til samrådsmøter med organisasjoner og foreninger. Det kan også gjennomføres brukerundersøkelser, nettbaserte tilbakemeldingsmuligheter og lignende. Det brukes også folkemøter, egne møter med berørte interessenter, rådgivende grupper eller avisdebatter.

Medbestemmelse: Beskriver en medvirkningsform som legger opp til stor grad av aktivisering ved at de berørte skal kunne være med å utforme planen gjennom større eller mindre grad medbestemmelse over planarbeidet. Det er viktig at de har en reell mulighet til å påvirke resultatet.

Beslutningsrett: Her legges det opp til medvirkningsprosesser der det avgis beslutningsrett til aktørene i prosessen.

Generelt skal kommuner og fylkeskommuner drive aktivt opplysningsarbeid om sin planvirksomhet. Berørte enkeltpersoner og grupper skal gis anledning til å delta aktivt i planprosessen. Plan- og bygningsloven sikrer både retten til medvirkning, og legger særlig vekt på hensynene til barn og unge og universell utforming. Dette er viktig å ta med seg også i en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer, der dette kanskje ikke bestandig kommer i første rekke.

Det er viktig å ta høyde for at en planprosess med stor grad av medvirkning kan ta lengre tid, og mange berørte og involverte vil kunne miste engasjement og lyst til å bidra dersom deres medvirkning ikke føles å bli tatt tilstrekkelig hensyn til. Da kan en oppleve å få en «medvirkningstretthet»

hos sentrale aktører.

Det er viktig å tenke gjennom medvirkningsopplegget tidlig i planprosessen. KS har i sluttrapporten for «**Evaluering av planmedvirkning i storbyene**» listet opp ti råd som kan bidra til bedre medvirkningsprosesser:

1. Planlegg for medvirkning – bruk planprogrammet aktivt.
2. Tilpass medvirkningsopplegg til plannivået.
3. Medvirkning må skje i rett tid!
4. La medvirkning bli læring i demokratiske prosesser.
5. Tydeliggjør at medvirkningsprosessen skal gi muligheter for langsiktig involvering.
6. Ha prosesser som sikrer åpenhet og tilgjengelighet for deltakerne.
7. Avklar forhold til de ordinære politiske prosessene.
8. Vær forberedt på at medvirkning koster.
9. Vær bevisst på at medvirkning forplikter.
10. Lag et kommunalt "policy" dokument for planmedvirkning.

Vi har plukket ut et par eksempler som vi mener har overføringsverdi til andre. Husk likevel at denne typen arbeid alltid er avhengig av lokale forhold og lokalt engasjement. Det er nær sagt umulig å overføre en prosess som har fungert godt et sted direkte til et annet sted, uten å gjøre tilpasninger og justeringer

BERLEVÅG

Berlevåg skulle starte opp arbeidet med en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer, men hadde dårlige oversikter over kulturminner i kommunen. Kommunen engasjerte en arkeolog til å gå gjennom det som var gjort av tidligere registreringer og registrere kulturminner innenfor prioriterte områder. Etter en kort sommers arbeid var antallet kulturminner nesten firedoblet.

Prosjektets andre fase var mer utfordrende for kommunen; å forankre kunnskapen hos folk; skolen, reiseliv og annet næringsliv, brukere og arealforvaltere. De inviterte til foredragskveld med tema Lokalhistorie i Berlevåg – hva viser kulturminnene? Temaet engasjerte de mange fram møtte og da det var slutt, sto kommunens plan–legger opp og spurte: ”Nå vet vi hva vi har, hva gjør vi med dette?” – Dette satte i gang en god samtale.

Vi har tatt med dette eksempelet for å vise at det ikke er så mye som skal til for å få folk på banen. Lokalhistorie er noe som de fleste er interessert i. Det er ikke så vanskelig å trekke folk ut av sofaen, som man av og til kan tro når det møter opp to-tre personer når kommunen inviterer til informasjonsmøte om rullering av kommuneplanen.

HURUM

Hurum kommune startet opp arbeidet med en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer i 2003. Målet var å lage en kulturminneplan som hele kommunen følte et eierskap til. Ikke en plan for skrivebordsskuffen, men en plan med god forankring blant folk flest. Det ble derfor lagt stor vekt på medvirkning. Den voksne delen av befolkningen var enkel å nå med åpne møter.

Det var også ambisjoner om å nå de unge, slik at de også skulle få et forhold til kommunens kulturminner. Men hvordan få til det? Inspirert av et prosjekt i Larvik – Minnefinnerne – satte Buskerud fylkeskommune og Hurum kommune i gang med å utarbeide minnefinnekurs for skolene i Hurum. Tiltaket skulle være på elevenes premisser og pirre nysgjerrigheten og utfordre kreativiteten deres med utgangspunkt i den nære historien i lokalmiljøet.

Filtvet skole ønsket å delta. Filtvets 12-åringer gikk ivrig i gang med minnefinnekurs over en uke. Teoridelen inneholdt blant annet tema som norsk byggeskikk og kriterier for vurdering av verneverdi, mens elevenes foto og tegninger av lokale bygninger ble brukt som illustrerende eksempler. Kulturminner ble besøkt av elevene og eierne fortalte om sine bygningers historie. Kreative prosesser ledet fram til veggaviser og spennende uttrykk inspirert av kulturhistorien elevene fordypet seg i. På slutten av prosjektuka ble resultatet vist fram på en utstilling for medelever, lærere og foreldre.

Les mer:

[Riksantikvarens faktaark om kulturminner i kommunene](#)

[Lokalhistorisk tidsskrift](#)

[Buskerud fylkeskommune, minnefinnekurs](#)

2.6 HVORDAN ORGANISERE PLANARBEIDET

For å registrere, beskrive, vurdere, tolke og aktivere kulturminner og kulturmiljøer trengs det kompetanse. Ofte vil det være behov for ulike kompetanser avhengig av hva slags kulturminner og kulturmiljøer det gjelder. Noen kommuner har ansatte med slik kompetanse, men de fleste mindre kommuner vil måtte hente inn kompetansen utenfra. Dette kan være fra fylkeskommunen og Sametinget, museer, private konsulenter, andre ressurspersoner og blant frivillige lag og foreninger.

Det kan være nyttig å danne ei arbeidsgruppe med de personene som er sentrale i å utarbeide planen. Der hvor det brukes konsulent kan ei slik gruppe stå for den daglige kontakten med konsulent og bidra med sin kompetanse inn i arbeidet.

Kommunene er avhengig av både plan- og kulturminnefaglig kompetanse for å lage kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer. Det er en stor fordel om fagpersonen(e) har kjennskap til kommunens historie og forstår bakgrunnen for områdets utvikling. I mange kommuner

er det lokale historielag, fortidsminneforeninger eller andre organisasjoner som er opptatt av kulturminnespørsmål. Disse er en viktig ressurs å bruke. Videre representerer museene et viktig faglig støtteapparat for kommunene, og mange kommuner benytter seg av denne kompetansen blant annet i bygningsvernssaker.

Regionalforvaltningen er også en god samarbeidspartner for kommunene, og en instans en bør henvende seg til som en del av planarbeidet. Fylkeskommunen/Sametinget har både et eget ansvar for kulturminner og for å veilede i planlegging etter plan- og bygningsloven.

I tillegg til arbeidsgruppa som skal lage kommunedelplanen, kan det nedsettes ei styringsgruppe for prosjektet. Sammensettingen av ei slik gruppe vil variere fra kommune til kommune. Gruppa kan bestå av politisk valgte personer, ansatte i kommuneadministrasjonen, ressurspersoner blant innbyggerne som representanter fra historielag, verneforeninger og lignende, eller en blanding fra to eller flere av disse gruppene.

For å gi kommunedelplanen for kulturminner og kulturmiljøer best mulig forankring anbefales det å ha med interesserte politikere i styringsgruppa. Politikerne i styringsgruppa vil kunne fungere som ambassadører for planen i formannskap og/eller i kommunestyret. Styringsgruppas oppgaver er å være bindeledd mellom oppdragsgiver og den utøvende part, og se til at planarbeidet gjennomføres i tråd med planprogrammet. I tillegg bør styringsgruppa bidra konstruktivt med idéer til planens oppbygging og utforming, og til en viss grad påvirke innhold og utvelgelse.

For å kvalitetssikre innholdet i en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer og få flere deltakere i medvirkningsprosessen, kan det være praktisk å ha flere arbeidsgrupper. I slike grupper bør det sitte ressurspersoner med kunnskap om kommunens ulike typer kulturminner. Dette vil være til god hjelp i arbeidet med å sikre at alle relevante kulturminner kommer med i planen. Det kan finnes kulturminner som ligger vanskelig tilgjengelig eller kulturminner med en spesiell historie som ikke er kjent for en person uten lokalkunnskap.

2.7 PROSJEKTLLEDELSE

Prosjektledelse er en viktig suksessfaktor. Dette gjelder prosjektlederens formelle og uformelle kunnskap, men også om prosjektledelsen har hatt tilgang til annen kompetanse. Sluttrapporten til følgeevalueringen i verdiskapingsprogrammet* omhandler hvilken kompetanse som har vært avgjørende for resultatene. Erfaringene derfra er overførbare til annet lokalt arbeid med kulturminner.

- Om prosjektet har tilstrekkelig kulturminnefaglig, økonomisk og administrativ kunnskap
- Om prosjektet har hatt tilstrekkelig lokalkunnskap
- Om prosjektet har hatt tilstrekkelig ressurser, virkemidler og verktøy

- Om prosjektledelsen har vært lydhør, åpen, fleksibel og kreativ og hatt evne til å skape dialog på tvers
- Om prosjektledelsen har hatt evne til å integrere prosjektet i ordinært arbeid på lokalt nivå.

Det framheves også at en viktig faktor er det som betegnes som mellomromskompetanse. I forskernes sluttrapport for Verdiskapingsprogrammet skriver de følgende:

“Dei vellykka møta har skapt arbeidsformer som sprenger barrierar; mellom forvaltnings-nivå, mellom sektorar og mellom ulike delar av verkemiddelapparatet. Når ulike kompetansar blir brakt saman, kan dette skape ei ny, felles forståing. Å skape

ei felles forståing krev nærhet og utvikling av felles språk. Føresetnaden er at dei som deltar investerer tid og vilje til å få dette til. Når aktørar frå ulike arenaer møtest med ulik kompetanse og ulike utgangspunkt, men med eit felles mål, blir nye og innovative arbeidsformer utvikla.”

*(Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet – sluttrapport frå evalueringa. NF-rapport 5/2011)

Gjennom selve prosjektarbeidet generes ulike typer kompetanse knyttet til prosess og prosjektledelse, særlig i forhold til det å legge til rette for dialog og samhandling på tvers av fag- og sektorgrenser. Viktig i den sammenheng er samarbeid og dialog med eksterne kunnskapsmiljøer om arbeidet.

Odda smelteverk. Foto Marit Bendz, Riksantikvaren.

3. UTARBEIDELSE AV PLANEN

Arbeidet med en kommunedelplan for tema kulturminner og kulturmiljøer består i å samle inn relevant kunnskap, systematisere og tolke denne kunnskapen, framstille den på kart og avgrense kulturmiljøer, avklare verdien til kulturminnene og kulturmiljøene og gi en helhetlig framstilling av dette i et plandokument. Her vil vi si noe om det siste av disse punktene.

Det bør gis en kort overordnet beskrivelse av kulturhistorien til kommunen hvor de viktigste kulturminnene og -miljøene i kommunen trekkes fram. Kulturhistoriske hovedtrekk i kommunen vil sette de kulturminnene som finnes i dag inn i sin historiske sammenheng. Framstillingen må i utgangspunktet omfatte hele

tidsspennet fra steinalder og fram mot vår tid, men bør legge vekt på perioder som har satt sitt preg på kommunen slik den framstår i dag.

Hoveddelen av planen vil oftest være en gjennomgang av de kulturminnene og kulturmiljøene som er valgt ut i planen. Dette vil være en presentasjon av det arbeidet som er gjort ute i felt og inne på kontoret for å registrere, verdisette og vekte kulturminner og kulturmiljøer. Det er viktig å redegjøre for hva som er gjort og hva som ikke er gjort. Er det visse typer kulturminner som ikke er tatt med i planen? Omfatter planen bare visse geografiske områder i kommunen? Det bør også tas med hvordan en vil integrere hensynet til

kulturminnene og kulturmiljøene i den øvrige planleggingen i kommunen. En kommunedelplan må også ha en handlingsplan. Noen kommunedelplaner har også med definisjoner av sentrale begreper og opplysningsstoff om lovverk, tilskudd m.m.

Det å utarbeide en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer kan kort oppsummeres slik:

- innhenting og oppdatering av eksisterende og ny kunnskap (registreringer og avgrensning av miljøer)
- verdisetting, verdivektning
- prioriterte tiltak og virkemidler (handlingsdel).

EKSEMPEL

FORSLAG TIL KOMMUNEDELPLAN FOR KULTURMINNER OG KULTURMILJØER I BÆRUM

Innholdsfortegnelse

1. Innledning

1.1. Målsetting

1.2. Saksgang hittil

1.3. Plantype og begrensninger

1.4. Forholdet til kommuneplanens arealdel

1.5. Forhold til annet lovverk / eksisterende planer

2. Dagens situasjon for kulturminner og kulturmiljøer i Bærum

2.1. Evaluering av forrige kulturvernplan og Kulturmeldingen for 1995 - 1999

2.2. Kommunens rolle i kulturminnevernet

2.3. Eieres rolle i kulturminnevernet

2.4. utfordringer og muligheter

3. Planforslaget

3.1. Plankart

3.2. Beskrivelse av kulturlandskapene

3.3. Beskrivelse av prioriterte større kulturmiljøer

3.4. Beskrivelse av kulturmiljøer

3.5. Prioriterte større kulturmiljøer som foreslås regulert til bevaring

4. Konsekvenser av planforslaget

4.1. Miljømessige konsekvenser

4.2. Økonomiske konsekvenser

5. Oppfølging av planen

5.1. Innsatsområde bevaring

5.2. Innsatsområde forvaltning

5.3. Innsatsområde formidling

5.4. Innsatsområde verdiskaping

6. Oppslagsdel

6.1. Definisjoner

6.2. Klassifisering av verneverdi

6.3. Overordnede rammer og lovverk

6.4. Veiledninger

6.5. Tilskuddsordninger

6.6. Krav til saksbehandling

6.7. Ord og begreper

Bærum kommunes kulturminneplan fra 2009

3.1 KUNNSKAPSRUNNLAGET FOR KOMMUNEDELPLANEN

Det foreligger ulike kulturminneregistre i kommunene. De vanligste er SEFRAK-registeret og databasen Askeladden som begge er landsdekkende. I tillegg kan det finnes registreringer utført i forbindelse med tidligere planarbeid eller av historielag og andre interessegrupper. Dersom kommunen mener at det er store svakheter ved kunnskapsgrunnlaget og ønsker å gjennomføre nye registreringer, har Riksantikvaren utarbeidet en **håndbok for lokale registreringer**.

3.1.1 EKSEMPLER PÅ KILDER TIL REGISTRINGER AV KULTURMINNER

Registre over kulturminner med formalisert vern:

- kulturminner freda etter kulturminneloven - Askeladden
- områder verna etter plan- og bygningsloven – kommune(del) planer og reguleringsplaner
- verneområder etter annet lovverk - landskapsvernområder og nasjonalparker

Andre registre:

- SEFRAK-registeret
- Verdifulle kulturlandskap i Norge
- Utvalgte kulturlandskap i jordbruket
- sektorvise verneplaner (fra for eksempel for Vegvesenet, Telenor, Jernbanen, Statens kulturhistoriske eiendommer, Posten, Statskog)
- andre sektorvise oversikter (fra for eksempel NVE: Kulturminner i norsk kraftproduksjon, Kraftoverføringens kulturminner, Kulturminner i vassdrag – flom- og erosjonssikring, kanaler og miljøtiltak)
- Samla plan for vassdrag
- Verneplan for vassdrag
- Naturbase (Miljødirektoratet database over verneområder og nasjonalt verdifulle kulturlandskap)
- Miljøstatus i fylkene
- regionale temaplaner
- konsekvensutredninger
- tidligere registreringer i kommunen, for eksempel i regi av historielag,

grunneiere, museum eller skoler

- NB!-registeret, nasjonale interesser i by, register over nasjonalt interessante områder i norske byer, også tilgjengelig som en del av Askeladden og Kulturminnesøk.

www.kulturminnesok.no, gir en oversikt over kulturminner i Norge. Kulturminnesøk viser informasjon om kulturminner registrert i Askeladden, og har i tillegg informasjon fra flere andre kilder. Det er også mulig å legge egne registreringer inn i Kulturminnesøk.no. Kulturminnesøk er en viktig kilde til informasjon for kommunen om kulturminner som er registrert av innbyggere og andre. Eventuell verneverdi må kommunen avgjøre gjennom arbeidet med kommunedelplanen.

Andre kunnskapskilder:

- lokalhistorisk litteratur som bygdebøker og årbøker fra historielag og lokale museer
- de **arkeologiske museenes** oversikter over oldsaker (innleverte gjenstander eldre enn 1537)
- stedsanalyser og landskapsanalyser
- gamle kart og flyfoto
- sametingets arkiver for samiske kulturminner og kulturmiljø
- Riksantikvarens arkiv med oversikt over og tegninger av gamle bygninger
- historiske gårdskartkart, jordskifteprotokoller, matrikkellopplysninger, Riksarkivet og Statsarkivene
- historiske kart, Statens kartverk
- kommunens eget arkiv
- fylkesarkivet
- fylkeskommunens eget arkiv

Viktige instanser å ta kontakt med og muntlige kilder:

- kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen og i Sametinget
- lokal museer og kompetansesentra
- lokale historielag og andre lag og organisasjoner
- lokallag av Fortidsminneforeningen
- lokale ildsjeler, ofte kan disse ha utført omfattende kulturminneregistreringer med verdifulle data.

3.1.2 EGNE BEFARINGER / KOMMUNENS EGNE REGISTRINGER UNDER PLANARBEIDET

Det anbefales at de som utarbeider en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer selv besøker de ulike områdene og korrigerer for unøyaktigheter, feil og varierende skjønnsutøvelse. Samt foretar en helhetlig vurdering av det enkelte kulturminnet og kulturmiljøet rundt siden det er sjelden at registreringer tar hensyn til kulturminnens plass i et større landskap og kulturmiljø. Disse kvalitetene kan være vel så viktige som de avgrensede kulturminnens verdi.

Det er også viktig å notere opplysninger om de kulturminnene som ikke har høy verdi. Dette er til hjelp når notatene skal bearbeides. Er det for eksempel et vedskjul på et gårdstun som det ikke er notert opplysninger om på kartet, kan det fort oppstå tvil om et viktig kulturminne er oversett. For registreringsarbeidet vises ellers til **Håndbok for lokal registrering**.

3.2 AVGRENSE KULTURMILJØ

Det er viktig å se på helheten når en gjennomfører registreringer for en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer. Kulturminner har tilknytning til landskapet gjennom ulike sammenhenger som speiler ressursutnytting, viktige landskapstrekk eller andre stedlige sammenhenger. Kulturminneforvaltningen i Norge har gjennom de siste par tiårene utvidet perspektivet til å være opptatt ikke bare av enkeltkulturminner, men også av sammenhenger og større helheter. Mulighetene med bruk av hensynssoner på overordna plannivå (kommuneplan) har økt med plan- og bygningsloven fra 2008 (§11-8).

I utarbeidelsen av en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer kan kulturmiljø brukes som en analyseenhet, der kulturminner som har en sammenheng slås sammen til kulturmiljøer. Der kulturminner utgjør deler av en større sammenheng vil det ofte være uheldig å splitte dem opp. For eksempel kan kirken og prestegården betraktes som et kulturmiljø, der det vil være uheldig med tiltak

som bryter opp sammenhengen mellom dem, som veganlegg eller lignende. For en utdyping av tema, se Riksantikvarens veileder **Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar**.

Ved avgrensning av kulturmiljø bør en ta utgangspunkt i områdene med kulturminner og landskapselementer. Det finnes også kulturmiljøer regulert til spesialområde bevaring eller gitt hensynssone med formål vern. I byer kan det være aktuelt å ta utgangspunkt i områdene i Riksantikvarens NB!-register ved avgrensning av kulturmiljøer. Et lite antall kulturmiljøer er fredet med hjemmel i kulturminneloven § 20.

Identifisering av kulturmiljøer er avhengig av den enkelte registrators skjønn og kompetanse. I de fleste tilfeller vil det foreligge flere mulige løsninger for avgrensningen av et kulturmiljø. Dermed må de som foretar dette arbeidet begrunne sine valg og redegjøre for de prinsippene som har vært viktig i avgrensingsprosessen, samt invitere til diskusjon.

Avgrensning av kulturmiljøer

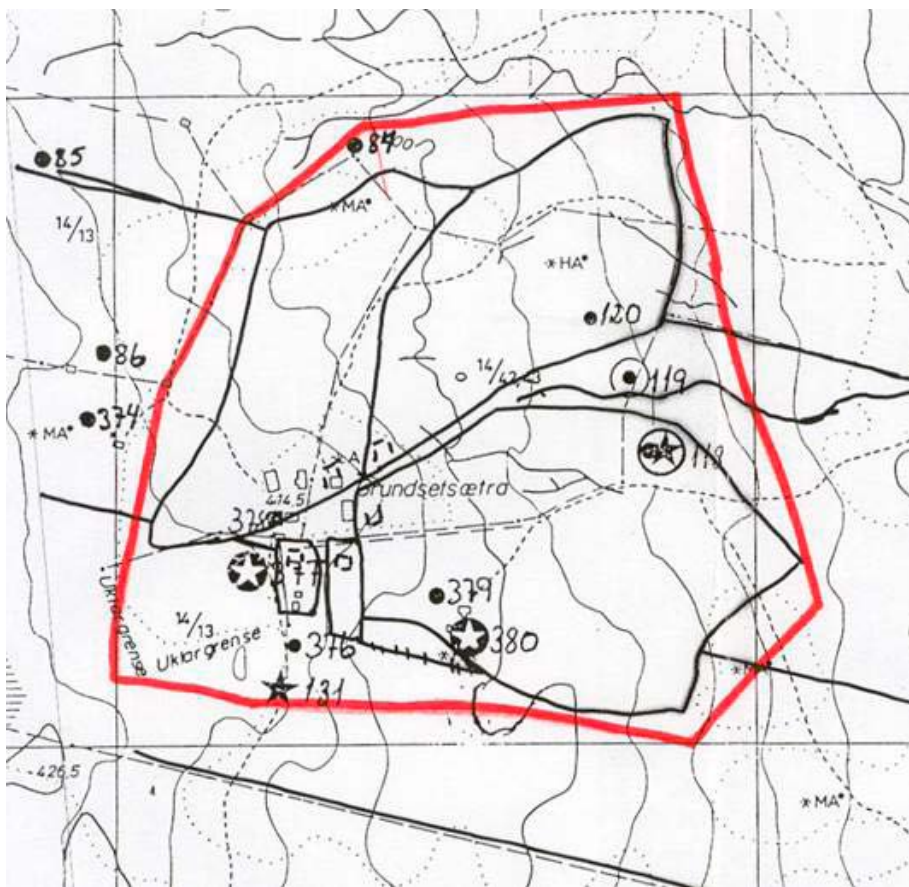
- miljøsammenheng
- romlig sammenheng
- kronologisk sammenheng
- funksjonell sammenheng
- visuell sammenheng

Sogndalstrand kulturmiljø.
Foto Kjell Andresen,
Riksantikvaren.

3.2.1 HVORDAN AVGRENSE ET KULTURMILJØ? ET EKSEMPEL FRA ELVERUM

Vi vil her vise en mulig måte å avgrense et kulturmiljø ved å vise et konkret eksempel. Eksempelet er hentet fra Elverum kommune i Hedmark og tar utgangspunkt i ei skogsseter i utmark.

Arbeidskart som viser avgrensningen av kulturmiljøet rundt Grundsetsetra, Elverum, svart håndtegnet strek er fra kart fra ca. 1800, rød strek er avgrensning av kulturmiljø. Grunnlag er ØK-kart. Registrerte kulturminner er angitt med punkt (kullgroper) eller stjerner (jernvinneanlegg).

Spredt rundt Grundsetsetra er det registrert en rekke kullgroper og jernvinneanlegg, som fortsetter helt inn mot grensen til nabokommunen Løten. Det er altså mulig å avgrense et svært stort kulturmiljø her. Dette vil imidlertid bli forvaltningsmessig u håndterlig. Her er det valgt å bruke setervollens utstrekning på begynnelsen av 1800-tallet, slik den vises på kartet, som et utgangspunkt. Da sikres det at setra blir bevart, og det vil kunne tas hensyn til materielle og biologiske spor av den eldre setervollen.

Erfaringsmessig kan biologiske spor, som einerbusker og styva løvtrær, overleve lenge etter at setervollen er grodd igjen. Samtidig bør grensen legges slik at ikke kjente kulturminner havner like utenfor. Kulturmiljøet vil da omfatte sju seterhus, ei hytte med uthus, sju kullgroper, tre intakte og et ødelagt jernvinneanlegg, rydningsrøyser og åkerreiner, i tillegg til ei hustuft av langhustypen. Dette utgjør et kulturmiljø som i tid spenner fra

jernalder/middelalder og fram til i dag.

Avgrensningen av dette kulturmiljøet er foretatt ved å ta utgangspunkt i en gitt historisk situasjon (begynnelsen av 1800-tallet), som er justert i forhold til dagens grenser og de registrerte kulturminnene fra jernalder og middelalder.

Kulturmiljøet rundt Grundsetsetra viser variasjonen i utnyttelsen av utmarka over tid, der det både er spor etter seterdrift, åkerbruk og jernutvinning. Det er også en miljøsammenheng i kulturmiljøet gjennom bruk av de samme ressursene (selvdrenerende jord i solvendt li) til åkerbruk og seterdrift i flere tidsepoker.

Det er en romlig sammenheng der kulturmiljøet er avgrenset av de gamle grensene fra begynnelsen av 1800-tallet som representerer eldre strukturer i landskapet. Konkrete fysiske strukturer i landskapet, både menneskeskapte og naturlige, vil også kunne brukes for å avgrense kulturmiljøer.

Dette kan være naturlige elementer som elver, bekker eller rygger, eller menneskeskapte elementer som veier, gjerder eller jordbruksarealer.

Kullgropene og jernvinneanleggene utgjør både en kronologisk og en funksjonell sammenheng, ved at de er fra samme tidsperiode, og har fungert sammen i jernproduksjonen. Jernutvinning etterlater seg en rekke forskjellige kulturminner over et større eller mindre område, der alle kulturminnene er del av en funksjonell sammenheng.

Det er ingen kulturminner i det aktuelle kulturmiljøet som står i en utpreget visuell sammenheng til hverandre eller landskapet. Et eksempel på en slik sammenheng kunne vært en gravhaug på det høyeste punktet på setervollen. Den vil ofte være anlagt på en gjennomtenkt måte både i forhold til landskapet og i forhold til øvrige kulturminner

Delområde: Grundsetsetra, Elverum

Lokalisering: Området ligger i Grundsetmarka, V for rv. 3.

Kort historikk:

Grundsetsetra er ei skogsseter med en setervoll i begynnelsen av gjengroing og med flere SEFRAK-registrerte hus, både bolighus og uthus. Grundsetsetra er avmerket på et udatert kart som er reproduisert i bygdeboka for Elverum. Kartet er tatt opp en gang mellom 1801 og 1817. I et tingbokdokument fra 1754 nevnes setervegen, og det er trolig at det er veggen opp til Grundsetsetra. Grundset står oppført med seter i matrikelutkastet fra 1723. Det er ikke tradisjon for noen annen setervoll for Grundset. Det er derfor sannsynlig at det er dagens setervoll som omtales.

Kjente kulturminner

Automatisk fredete kulturminner

Det ligger rydningsrøyser i skogen ved setervollen og åkerreiner og enkelte rydningsrøyser inne på setervollen. Inne på setervollen er det også registrert ei tuft av et automatisk fredet langhus. I dråpefallet til et av seterhusene ligger det slagg fra et ødelagt jernvinneanlegg. Det er også registrert ei kullgrop inne på setervollen. I skogen rundt setervollen er det registrert en rekke kullgroper og jernvinneanlegg.

Nyere tids kulturminner

Fjøs for Grundset østre

Seterstue for Grundset østre

Hytte for Grundset østre

Seterstue for Grundset vestre

Fjøs for Grundset vestre

Vernestatus:

Området er i gjeldende kommuneplan avsatt til viktig LNF-område.

Begrunnelse for vern:

Kulturmiljøet som er avgrenset rundt Grundsetsetra har stor kildeverdi. Det forteller om en allsidig bruk av utmarka til jernutvinning, åkerbruk og setring. Grundsetsetra er representativ for ei skogsseter i barskog. Kullgroper, jernvinneanlegg og dyrkingsspor er representative for de vanligste typene automatisk fredete kulturminner som finnes i skogene i Elverum. Kulturmiljøet inneholder også et sjeldent kulturminne i utmarkssammenheng, nemlig ei automatisk fredet hustuft. Selve setra med setervoll og bygninger er godt bevart og har en høy grad av autentisitet i forhold til andre setervoller i skog, som ofte er helt gjengrodd eller der husene er preget av å ha gått over til fritidsbruk. Sett i forhold til kartet fra begynnelsen av 1800-tallet, har setervollen i dag mye mindre utstrekning, men dagens setervoll gir også et inntrykk av setra da den var i drift. De øvrige kulturminnene er forholdsvis godt bevart, med unntak av et jernvinneanlegg som trolig har ligget der et av seterhusene står i dag. Tidsdybden i kulturmiljøet rundt Grundsetsetra er i stor grad representativt for kulturmiljøer i utmark i kommunen, med kulturminner fra middelalder og fram til nyere tid. Langhustufta kan muligvis være eldre, i og med at denne hustypen har en bakre datering til eldre jernalder.

Kulturmiljøet har klar pedagogisk verdi, men den er avhengig av at vegetasjonen og husene på setervollen blir holdt i hevd. Setra er forholdsvis lett tilgjengelig, selv om det ikke er bilveg helt inn, er det god sti de siste ca. 500 meterne. I tillegg til at kulturminnene er godt bevart, er det også en stor variasjon, slik at det er mulig å formidle mange forskjellige kulturminnetyper innenfor et forholdsvis begrenset område. Setra, det kulturminnet som gir kulturmiljøet sin karakter, er ikke automatisk fredet, i motsetning til de øvrige kulturminnene. Kulturminnene innen det avgrensede kulturmiljøet viser en variasjon i bruken av utmarka, ved at de representerer både jernutvinning, dyrking, bosetning og setring. Grundsetsetra har stor miljøbetydning i Grundsetmarka. Den bryter opp den dominerende granskogen og bidrar til å gi variasjon i landskapet. Slik sett har kulturmiljøet også en viss estetisk verdi.

Forslag til forvaltning:

Det bør prioriteres STILK-midler til å holde setervollen åpen. Kulturmiljøet bør markere som hensynssone c) i kommuneplanens arealdel.

3.2.2 VERKTØY FOR ANALYSE AV LANDSKAP OG KULTURMINNER.

Riksantikvaren har blant annet utarbeidet verktøy som Kulturhistorisk stedsanalyse (DIVE-analyse) og Landskapsanalyse som kan være nyttig i forbindelse med, eller i forkant av en kommunedelplanprosess, og som også kan brukes til avgrensning av kulturmiljøer.

DIVE-analyse er en kulturhistorisk stedsanalysemetode som består av fire trinn; beskrive, tolke, vurdere og aktivere. Denne arbeidsmetoden vil være nyttig for å forstå kulturhistoriske sammenhenger, og kan benyttes i forkant av arbeidet med å lage en plan. Riksantikvaren har utgitt en egen veileder om denne metoden.

Landskapsanalyse er til for bruk i kommunal planlegging og konsekvensutredning. Metoden favner både naturgitte, kulturhistoriske og romlig-estetiske forhold og samspillet mellom disse. Metoden inneholder fem trinn; forberede, beskrive, fastsette landskapskarakter, verdisetting og vurdere konsekvens. Riksantikvaren og Miljødirektoratet har utgitt en egen veileder om metoden.

3.3 VERDISSETTING

Når registreringsarbeidet er avsluttet og kulturminnens verdi skal vurderes, er det nyttig å skille vurderingsarbeidet i to – verdisetting og verdivekting – og lage et skille mellom det å beskrive verdier og det å bestemme hvor store de er. Husk at verdiene er noe vi tilskriver kulturminnene. Kulturminnene kan ikke fortelle oss om hvilke verdier de har.

Hvilke verdier kan vi så knytte til kulturminnet, hva betyr kulturminnene for oss? Verdisettingen kan knyttes til tre forhold:

- Hvilke verdier kan vi tilskrive kulturminnet?
- Hvilke andre egenskaper kan kjennetegne kulturminnet?
- Hva kjennetegner kulturminnet sammenlignet med andre kulturminner?

3.3.1 HVILKE VERIDER KAN VI KNYTTE TIL KULTURMINNET?

Kulturminner vil ha en rekke verdier. Vi opererer her med tre kategorier verdier, og eksemplene som omtales i denne veilederen vil ikke være uttømmende.

Verdiene representerer et stort mangfold, og det vises til **Håndbok for lokal registrering** for et utvalg konkrete eksempler. Dette vil uansett ikke representere uttømmende lister, poenget er å finne fram til historier som er aktuelle i hvert enkelt tilfelle.

I. Hvilke kunnskaper kan kulturminnet gi oss?

Kulturminnene har en særlig betydning som kilde til kunnskap om og forståelse av fortida. Dette kan gjelde ulike forhold som kulturminnens opprinnelse, bruk og betydning for menneskers liv, tro og samsynsforhold generelt og interaksjonen mellom menneske og natur.

II. Hvilke opplevelser kan kulturminnet gi oss?

Opplevelsesverdiene er knyttet til allmenhetens eller ulike gruppers opplevelser og kan slik sett sies å ha en mer personlig forankring enn kunnskapsverdiene. Mange av opplevelsesverdiene er knyttet til hvordan kulturminnene påvirker oss som mennesker og som fellesskap.

III. Hva kan vi bruke kulturminnet til?

Kulturminnene kan knyttes til videreføring av dagens bruk og danne grunnlag for ny verdiskaping og endret bruk, der verdiene både kan ivaretas og økes. Verdiene kan imidlertid også reduseres gjennom manglende eller feilaktig bruk.

3.3.2 HVILKE EGENSKAPER KAN BIDRA TIL Å KJENNETEGNE KULTURMINNET?

Egenskapene representerer mer allmenne forhold som kan knyttes til alle typer kulturminner. Egenskapene vil ha ulik betydning; alder og autentisitet vil for eksempel ofte være viktig. Lista under er ikke uttømmende, men den kan brukes som en idéliste.

- Alder, tidsdybde og kontinuitet
- Autentisitet og opprinnelighet
- Mangfold og variasjon
- Sammenheng og helhet
- Dynamikk og endring
- Brudd og kontrast
- Lesbarhet og tydelighet
- Egnethet
- Anvendbarhet
- Sårbarhet og tålegrenser
- Interaksjon natur-kultur

3.3.3 HVA KJENNETEGNER KULTURMINNET SAMMENLIGNET MED ANDRE KULTURMINNER?

Begrepe sjeldenhet og representativitet er sentrale i kulturminnepolitikken der et viktig mål er å bevare et representativt utvalg kulturminner. Arbeidet med å sammenligne kulturminner er ofte avgjørende i verdissettingsarbeidet – enkelt der det er få kulturminner, men krevende for kulturminner det er mange av. Det er en utfordring å etablere en tilfredsstillende oversikt for å kunne følge opp dette punktet.

- Er kulturminnet sjeldent av opprinnelse, eller er det blitt sjeldent som resultat av historiens tilfeldige eller planmessige utvelgelse?
- Er kulturminnet representativt for noe som var vanlig i fortid eller som er vanlig i nåtid?

3.4 VERDIVEKTING

Over har vi presentert en framgangsmåte for å beskrive de verdiene vi tilskriver kulturminnene. Den neste utfordringen er knyttet til vektingen av disse verdiene – hvor store er verdiene, hvor viktige er de?

Vekting av verdiene vil hjelpe oss til å avgjøre betydningen av dem. Til dette bruker vi et sett kriterier. Den avsluttende vektingen innebærer en vurdering både av om kulturminnet eller kulturmiljøet oppfyller kriteriene og hvor mye hvert kriterium teller. Dette hjelper oss til å avgjøre om kulturminnet er av liten, middels, stor eller svært stor verdi.

Verdisetting og vekting vil først og fremst foregå gjennom kommunalt planarbeid og lokaldemokratiske prosesser. I slike prosesser

ser kan kommunen trekke inn andre lokale aktører, som frivillige organisasjoner, museer og eiere. Private og offentlige lokale aktører vil ofte ha klare, om ikke alltid samsvarende, oppfatninger om hva som er viktig og hvordan de ønsker å forvalte kulturarven lokalt. Det er viktig at ulike syn slipper til.

3.4.1 HVILKE KRITERIER HAR VI LAGT VEKT PÅ?

Kriteriene inngår i en systematisk framgangsmåte som skal sikre en mest mulig omforent begrepsbruk og sikre innsyn og etterprovbarhet i alle faser av arbeidet. Det er formulert et sett kriterier for lokale eller kommunale verdier. Tilsvarende kriteriesett kan benyttes for både regionale og nasjonale interesser.

- Kulturminnet representerer faser med særlig betydning for historien.
- Kulturminnet er knyttet til virksomheter med særlig betydning for historien.
- Kulturminnet er knyttet til hendelser eller begivenheter med særlig betydning for historien.
- Kulturminnet er knyttet til personer med særlig betydning for historien.
- Kulturminnet er av særlig betydning for en eller flere etniske grupper (den samiske urbefolkningen, nasjonale minoriteter eller andre etniske grupper).
- Kulturminnet har særlig arkitektonisk og arkitekturhistorisk verdi.
- Kulturminnet har særlig betydning som kilde til historien der det finnes få eller ingen skriftlige kilder.
- Kulturminnet har særlig betydning som ressurs for lokal utvikling og verdiskaping.
- Kulturminnets alder og type utløser juridiske virkemidler på nasjonalt plan, se kulturminneloven

Hvordan skal vi så finne ut om disse kriteriene er oppfylt eller ikke? En enkel framgangsmåte er å systematisere de punktene som er vurdert over i et skjema og etablere en skala å knytte vektingen til. Skalaene kan være tallbaserte eller verbale; det vanligste er fra små via middels og store til svært store verdier. Se vedlegget til slutt.

Arbeidet med verdisetting og vekting inneholder en systematisk metode som tvinger planleggerne til å vurdere samtlige relevante sider ved et kulturminnes kvaliteter. Dette kan imidlertid være tidkrevende, og trenede fagpersoner vil ofte kunne gjøre en like god skjønnsbasert vurdering på kortere tid. Det er imidlertid samtidig slik at også den skjønnsbaserte vurderingen må nedfelles systematisk i skrift for å være tilgjengelig og etterprøvbare for andre. Det faglige skjønn må alltid være tydeliggjort for å ha legitimitet. Her må en også vurdere betydningen av bredere forankring og medvirkning.

Gjennomgangen av arbeidsmåten knyttet til verdisetting og verdivekting representerer en sjekklister som skal kunne sikre flere forhold:

- at nødvendige forhold blir vurdert
- at det blir enklere å jobbe seg fram til en konklusjon
- at vurderingene som gjøres, skal være tilgjengelige og etterprøvbare

Oversikten skal være en hjelp i vurderingsarbeidet og representerer ikke noen matematisk modell. Det vil alltid være et element av skjønn i hvordan vi vekter verdiene og bruker det avsluttende kriteriesettet. Vi anbefaler registratorene å bruke det skjematisk oppsett til å notere reaksjoner og refleksjoner underveis i registreringsarbeidet og at kommunene lagrer dette for framtidig bruk.

En kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer bør vurdere kulturminnenes verdi både i nasjonal, regional og lokal sammenheng. Alle automatisk fredete kulturminner er av nasjonal verdi.

Automatisk fredete kulturminner er:

- Kjente og ukjente kulturminner fra før 1537
- Kjente bygninger fra før 1650
- Samiske kulturminner eldre enn 100 år
- Skipsfunn eldre enn 100 år (også i ferskvann)

I tillegg kommer alle vedtaksfredete og forskriftsfredete kulturminner. De siste er oftest bygninger i statlig eie fredet gjennom en særskilt forskrift. En kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer kan også påpeke at enkelte kulturminner oppfattes som nasjonalt viktige, og at en vedtaksfredning bør vurderes. I slike tilfeller bør fylkeskommunen kontaktes for å vurdere igangsetting av en fredning. Mange fylkeskommuner har allerede gjennomført prioriteringer av verdifulle kulturminner, og dette vil være nyttig informasjon til kommunene.

Enkelte kommuner har ikke tatt med fredete kulturminner i kommunedelplanen for kulturminner og kulturmiljøer siden ansvarsområdet for fredete kulturminner ligger hos Riksantikvaren og fylkeskommunene. Kommunene har imidlertid på lik linje med alle andre samfunnsaktører plikt til å ta tilstrekkelig hensyn til de fredete kulturminnene, noe som bør nedfelles i planen og med hensynssoner i kommunens arealplaner.

Vurdering av verdi på kulturminner med langt framskredet forfall er et særlig problem. Mange vil oppfatte mangelfullt vedlikehold som synonymt med lav verdi, men dette er ikke uten videre riktig. Forfall bør derfor ikke være et vesentlig moment i fastsetting av kulturminners verdi. Så lenge et hus eller anlegg har en kulturhistorisk verdi og bør denne komme tydelig fram i planen.

Vanlige kulturminner fra folk dagligliv har lenge vært lite prioritert. Denne skjevheten er tydelig både når det gjelder vedtaksfredete bygninger og i den kommunale kulturminne-forvaltningen. Politikerne er ofte mer positive til vern av det gamle og vakre enn nyere kulturminner fra vanlige folks dagligliv. Siden det er politikere valgt av kommunens innbyggere som skal vedta planen, er det avgjørende at vurderingen

av kulturminnenes verdi og bevaringshensyn kommer tydelig fram for lokale myndigheter.

Ved å samle kunnskap om, systematisere, verdisette og vurdere kulturminnene i kommunen vil en skaffe seg et godt grunnlag for å forvalte disse kulturminnene. Konkrete tiltak for å forvalte dem kan nedfelles i handlingsplanen.

Villa i Enebakk fra 1950-tallet som vurderes til å ha nasjonal interesse i den kommunale kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer; fordi dette er lite endret og er derfor representativt for et type småhus på 50-tallet. Foto Riksantikvaren.

4. HANDLINGSDELEN I KOMMUNEDELPLAN

Handlingsdelen i kommunedelplanen er et av planens viktigste kapitler. Det er obligatorisk med en handlingsdel, også i kommunedelplaner, jf. plan- og bygningsloven. § 11-2, 3. ledd. Handlingsdelen skal revideres årlig. Det er viktig at handlingsdelen gjøres kjent, forstås og integreres i alle delene av kommunens virksomhet. Kommunens administrasjon og politikere bør ha kjennskap til innhold og forutsetningen for planen, og følge opp planen formål innen sine virksomhetsområder.

Planen bør følges opp av tiltak for å bevare, forvalte, formidle og bruke kulturminnene og kulturmiljøene i kommunen. Ansvar for iverksetting, kostnadsramme og tidspunkt for gjennomføring av ulike

tiltak bør legges til planens handlingsdel.

Eksempel på tiltak som ofte er aktuelle er skilting, skjøtsel og tilrettelegging for ulike grupper, istandsetting, nye registreringer, oppfølging med hensynssoner i arealdelen til kommuneplanen, reguleringsplaner m.m. Der tiltak er avhengig av samarbeid med flere parter bør dette komme fram i handlingsdelen. For eksempel har fylkeskommunen et ansvar for skjøtsel av automatisk fredete kulturminner, men kan ha inngått avtaler om skjøtselarbeid med grunneier, skoler eller andre.

Det er viktig å ha gode mål på tiltakene i kommunedelplanen slik at arbeidet kan evalueres. De enkelte kommunene plikter også å arbeide for å oppfylle de nasjonale målene på kulturminneområdet. Et av de nasjonale målene er at Norges årlige tap

av kulturminner ikke skal overstige 0,5 % innen 2020. Dette er et konkret mål som lett kan innarbeides i en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer.

Når en plan med handlingsdel er vedtatt, vil den legge føringer for kommunens ressurser, organisering, saksbehandling og skjønn som må følges opp i kommunens handlingsprogram. Dette rulleres årlig, og det er viktig at kulturminnearbeidet synliggjort blir slik at planens mål og tiltak kan gjennomføres.

Eksempel på handlingsprogram: Samnanger kommune. Kommunedelplan for kulturminne 2012-2020 s. 25-27

Kommunedelplan for kulturminner i Odda kommune 2013-2022 med økonomiske konsekvenser s. 48-54

EKSEMPEL: UTDRAK AV HANDLINGSPROGRAM, GJESDAL KOMMUNE

Tiltak	Gjennomføringsår	Kostnad	Finansiering	Ansvar for oppfølging	Samarbeidspartnere	Kommentar
10 Gjennomføre mulighetsstudie for fremtidig bruk av Veveriet	2013	Må beregnes	Se kommentar	Kultur	Veveriet as	Gå i dialog med eiere, vurder tiltak i budsjett og søke eksterne midler
11 Utarbeide skjøtselplan for samtlige valgte fornminnefelt i samråd med grunneiere	2014	Må beregnes	Vurderes som tiltak i budsjett og ekst. midler	Kultur	Tjenesteområde teknisk og RFK	Gjøres i samarbeid med grunneiere
12 Sprinkleranlegg/vanntåkeanlegg på Limagarden	2014	Må beregnes	Limafondet og eksterne midler	Kultur	Tjenesteområde teknisk og Jærmuseet	Fim & Foto Design as sitter på råmaterialet
13 Slutføre filmprosjekt om tekstilindustrien på Svanedal	2014	30'	Kulturbudsjett	Kultur		
14 Definere kjerneområde fabrikk til hensynssone ved rullering av kommuneplanen med unntak av allerede regulerte områder	2014			Kultur	Tjenesteområde teknisk	
15 Definere og gjennomføre formidlingsprosjekt om kjerneområde fabrikk (skilting, kultursti)	2015	Må beregnes	Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	Tjenesteområde teknisk og RFK	
16 Registrere og evaluere bygninger fra 1900 til 1950	2015	Må beregnes	Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	RFK	
17 Gjennomføre ny evaluering av SEFRAK bygg for 1900	2015	Må beregnes	Gå i dialog med eiere	Kultur	RFK	Gå i dialog med Lyse as og Oltedal 2015 om mulig samarbeid
18 Gjennomføre mulighetsstudie for ny bruk av Oltedal kraftstasjon	2015	Må beregnes		Kultur	Tjenesteområde teknisk, RFK og RA	

Handlingsprogrammet rulleres årlig ifm budsjett- og økonomiplan. Samtlige kostnader er grove overslag. Prosjekter budsjetteres og vurderes som tiltak i budsjettet. Generelt søkes det å ta i bruk eksterne finansiering der dette er mulig. Øvrige tiltak i kulturminneplanen som ikke er nevnt i handlingsprogrammet, kan prioriteres ved rullering.

5. HØRING

Kommunedelplaner skal sendes på høring i minimum seks uker, jfr. plan- og bygningsloven § 11-14. Høringen skal kunngjøres i minst en avis som er alminnelig lest i kommunen, og gjøres tilgjengelig elektronisk. Hvilke virkninger og konsekvenser planen har, skal framgå av saksframlegget.

Et eksempel på saksframlegg fra Gjesdal kommune

Etter en høring skal uttalelsene til planen oppsummeres og det må gjøres rede for hvordan kommunen har vurdert dem. Eventuelle endringer eller suppleringer av planen må gjennomføres. Planen går så til vedtak i kommunestyret, eventuelt via planutvalg eller tilsvarende.

Et eksempel på saksframlegg fra Gjesdal kommune.

6. OPPFØLGING MED JURIDISK BINDEnde PLAN

En kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer er en tematisk kommunedelplan og kan inneholde retningslinjer for kommunal saksbehandling. Vern av kulturminnene ut over dette må sikres gjennom kommuneplanens arealdel eller reguleringsplaner.

Verdifulle kulturminner bør sikres juridisk vern. Dette ivaretas i kommuneplanens arealdel og/eller en reguleringsplan, og beskrives i kommunedelplanens handlingsdel (se dette kapitlet). Riksantikvaren har utarbeidet en egen veileder for hvordan kulturminner, kulturmiljøer og landskap kan integreres i kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner. (Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Plan- og bygningsloven, 2011)

En kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer kan inneholde forslag til bestemmelser og retningslinjer som skal tas inn i kommuneplanens arealdel. Riksantikvaren har laget en samling med eksempler på bestemmelser til ulike

plantyper. Den inneholder også forslag til slike bestemmelser og retningslinjer. Kommunedelplanen for kulturminner og kulturmiljø legges til grunn for kommunens plan- og byggesaksbehandling.

Det er viktig at kulturmiljøene får etablert et vern gjennom en hensynssone på kommuneplannivået. Dette sikrer en forutsigbar behandling av kulturminneverdiene. Kulturminner og kulturmiljøer som ikke er fredet etter kulturminneloven, kan avsettes til hensynssone c) etter plan- og bygningsloven § 11-8. Det kan ikke knyttes bestemmelser til disse hensynssonene med unntak av i randsone til nasjonalpark, men det kan lages retningslinjer. Det kan lages bestemmelser til formålet under hensynssonen eller generelle bestemmelser til kommuneplanens arealdel som kan sikre kulturminneverdiene. Se veileder over og eksempelsamling for mer informasjon om dette.

Kulturminner som er fredet etter kulturminneloven, enten automatisk fredet, eller fredet gjennom vedtak, bør vises i kommuneplanens arealdel som hensynssone d), båndlagt etter kulturminneloven. Det er mulig å gi bestemmelser til denne hensynssonen.

Det vil ofte være en avveining om hvert enkelt kulturminne bør vises som hensynssone på kommuneplankartet ut fra kartets lesbarhet. Dette kan løses ved at det lages et eget temakart som viser de viktigste kulturminnene, og som følger med ved behandlingen av kommuneplanen og vedtas som en del av denne. Det er også mulig å samle kulturminner i større kulturmiljøer.

Til reguleringsplaner kan det knyttes bestemmelser til alle typer hensynssoner. Hensynssone c) vil kunne benyttes til å sikre kulturminneverdier, og det er gitt hjemmel til blant annet å sikre originale materialer og viktige interiører i plan- og bygningsloven § 12-7. I reguleringsplaner skal alle automatisk fredete kulturminner som skal bevares gis hensynssone d). Alle vedtaksfredete og forskriftsfredete kulturminner bør også gis hensynssone

d). I Riksantikvarens eksempelsamling finnes det også bestemmelser som passer til hensynssone c) eller d) i reguleringsplaner.

7. AKTIV BRUK OG FORMIDLING AV KULTURMINNEPLANEN

Det er viktig at kulturminneplanen ikke bare havner i en skuff, men at kunnskapen som er samlet, og tiltakene som er tatt inn i handlingsplanen blir brukt aktivt og realisert som en del av kommunens virksomhet. Etter at planen er vedtatt, bør innholdet formidles til kommunens befolkning. Dette kan gjøres på mange måter.

Noen kommuner velger å lage en bok med gode illustrasjoner og beskrivelser, mens andre velger å lage en brosjyre eller et kart som kan deles ut til alle husstandene i kommunen. Det er også mulig å legge hovedvekten på formidling gjennom omvisninger og kulturminneturer. Skolen kan være en viktig arena for formidling, for eksempel med egne undervisningsopplegg som minnefinnertur eller annet. Tilrettelegging av kulturminner for publikum, gjerne koplet til friluftsliv og helse, er også positive tiltak.

8. EKSEMPLER

I KOSTRA kan du søke fram en oversikt over kommunene med de nyeste kommunedelplanene.

Spørsmål om kulturminnetema finnes i skjema 20 i KOSTRA. Det er viktig at disse blir fylt ut med riktige tall. **KOSTRA inneholder en veiledning til utfylling av skjema.**

REFERANSER

Buskerud fylkeskommune om minnefinnekurs

<http://www.bfk.no/Tjenesteomrade/Kulturminnevern1/Kulturarv-formidling/Minnefinnekurs/>

Bærum kommunes kulturminneplan

https://www.baerum.kommune.no/PageFiles/50050/Kommuneplan_kulturminner_kulturmilj%C3%B8er_2010-2020.pdf

De arkeologiske museenes oversikter over oldsaker (innleverte gjenstander eldre enn 1537)

<http://www.unimus.no/arkeologi/>

Evaluering av planmedvirkning i storbyene, sluttrapport

<http://www.allgronn.org/virker%20medvirkning%20virkelig.pdf>

Forvaltningsloven

<http://lovdata.no/all/tl-19670210-000-003.html#11>

Håndbok for lokale registreringer

http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_26014/3/Haandbok_for_lokal_registrering.pdf

Kommuneloven

<http://lovdata.no/all/tl-19920925-107-001.html#4>

KOSTRA, med oversikt over kommunene med de nyeste kommunedelplanene

<https://www.ssb.no/statistikkbanken/selecttable/hovedtabellHjem.asp?KortNavnWeb=fysplan&CMSSubjectArea=natur-og-miljo&checked=true>

KOSTRA, veiledning til utfylling av skjema

https://www.ssb.no/innrapportering/offentlig-sektor/_attachment/126138?_ts=13f847a6c18

KS' inspirasjonshfte om kommunal planstrategi

<http://www.ks.no/PageFiles/12977/planhefte.pdf>

Kulturhistorisk stedsanalyse (DIVE-analyse)

http://brage.bibsys.no/riksant/handle/URN:NBN:no-bibsys_brage_25094

Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar , veileder

http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_25978/1/Konsekvensutgreiingar_veileder.pdf

Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Plan- og bygningsloven. Riksantikvarens veileder

http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_26100/1/kulturminner_miljoer_landskap_veileder.pdf

Kulturminnesøk www.kulturminnesok.no

Lokalhistorisk magasin, artikkel om minnefinnekurs

<http://www.lokalhistorie.no/lm/LM308.pdf> (se artikkel s. 16)

Miljøstatus <http://www.miljostatus.no/miljomal/Mal-og-nokkeltall/Kulturminner/>

Miljøverndepartementets lovkommentar til plan- og bygningsloven

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/veiledninger/2009/ny-versjon-lovkommentar-til-plandelen-i-/kapittel-10-kommunal-planstrategi.html?id=556721>

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

<http://www.regjeringen.no/pages/16723462/T-1497.pdf>

NB!-registeret <http://nb.ra.no/nb/index.jsf>

Odda kommune. Kommunedelplan for kulturminner i 2013-202 med økonomiske konsekvenser

<https://www.oddakommune.no/Filnedlasting.aspx?MId1=1010&FilId=1816>

Plan- og bygningsloven <http://lovdata.no/all/hl-20080627-071.html#1-1>

Riksantikvaren og Miljødirektoratets veileder om landskapsanalyse

http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_25976/1/Landskapsanalyse_veileder.pdf

Riksantikvarens eksempelsamling med bestemmelser til ulike plantyper.

http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_26764/1/arealplaner_eksempelsamling.pdf

Riksantikvarens faktaark om kulturminner i kommunene, om minnefinnerne

http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_26876/1/Kulturarven_Larvik.pdf

Samnanger kommune. Kommunedelplan for kulturminne 2012-2020

<https://www.samnanger.kommune.no/Filnedlasting.aspx?MId1=61&FilId=1003>

Saksframlegg, vedtak om offentlig ettersyn og høring av kommunedelplan, Gjesdal kommune

http://innsyn2.e-kommune.no/innsyn_gjesdal/wfdocument.aspx?journalpostid=2012001200&dokid=110801&versjon=2&variant=P&

Saksframlegg, vedtak av kommunedelplan, Gjesdal kommune

http://innsyn2.e-kommune.no/innsyn_gjesdal/wfdocument.aspx?journalpostid=2012013377&dokid=130597&versjon=5&variant=P&

Veileder om kommunal planstrategi.

<http://www.regjeringen.no/pages/17299458/T-1494.pdf>

VEDLEGG

VERDISSETTING OG VERDIVEKTING AV KULTURMINNER - SKJEMA

Vi verdisetter kulturminnet	
Hvilke verdier kan vi knytte til kulturminnet?	
- Kunnskapsverdier	
- Opplevelsesverdier	
- Bruksverdier	
Hvilke egenskaper kjennetegner kulturminnet?	
- Alder, tidsdybde og kontinuitet	
- Autentisitet og opprinnelighet	
- Mangfold og variasjon	
- Sammenheng og helhet	
- Dynamikk og endring	
- Brudd og kontrast	
- Lesbarhet og tydelighet	
- Egnethet	
- Anvendbarhet	
- Sårbarhet og tålegrenser	
- Interaksjon natur-kultur	
Hva kjennetegner kulturminnet sammenlignet med andre kulturminner?	
- Opprinnelig sjeldent, sjeldent ved tilfeldig eller planmessig utvalg	
- Representativt for noe som er vanlig nå eller noe som var vanlig før	

Vi vokter verdiene	Liten verdi	Middels verdi	Stor verdi	Svært stor verdi
- Kulturminnet representerer faser med særlig betydning for historien/utviklingen				
- Kulturminnet er knyttet til virksomheter med særlig betydning for historien				
- Kulturminnet er knyttet til hendelser eller begivenheter med særlig betydning for historien				
- Kulturminnet er knyttet til personer med særlig betydning for historien				
- Kulturminnet er av særlig betydning for en eller flere etniske grupper (den samiske urbefolkningen, nasjonale minoriteter eller andre etniske grupper)				
- Kulturminnet har særlig arkitektonisk og arkitekturhistorisk verdi				
- Kulturminnet har særlig betydning som kilde til historien der det finnes få eller ingen skriftlig kilder				
- Kulturminnet har særlig betydning som ressurs for lokal utvikling og verdiskaping				
- Kulturminnets alder og type utløser juridiske virkemidler på nasjonalt plan , se kulturminneloven				

